

УДК 366.77

Радова Н.В.
кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри банківської справи
Одеського національного економічного університету

ФІНАНСОВА ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА НАЦІОНАЛЬНІ ПРОЦЕСИ ЗЛИТТЯ ТА ПОГЛИНАННЯ БАНКІВ

Стаття присвячена дослідженню впливу процесів фінансової глобалізації на злиття та поглинання вітчизняних банків. Обґрунтовано основні аспекти функціонування банків з іноземним капіталом на вітчизняному ринку банківських послуг. Запропоновано основні напрями використання процесів злиття та поглинання для підвищення конкурентоспроможності вітчизняного банківського сектору.

Ключові слова: фінансова глобалізація, злиття та поглинання, банки, банки з іноземним капіталом, банківська система.

Радова Н.В. ФИНАНСОВАЯ ГЛОБАЛИЗАЦИЯ И ЕЕ ВЛИЯНИЕ НА НАЦИОНАЛЬНЫЕ ПРОЦЕССЫ СЛИЯНИЯ И ПОГЛОЩЕНИЯ

Статья посвящена исследованию влияния процессов финансовой глобализации на слияния и поглощения отечественных банков. Обоснованы основные аспекты функционирования банков с иностранным капиталом на отечественном рынке банковских услуг. Предложены основные направления использования процессов слияния и поглощения для повышения конкурентоспособности отечественного банковского сектора.

Ключевые слова: финансовая глобализация, слияния и поглощения, банки, банки с иностранным капиталом, банковская система.

Radova N.V. FINANCIAL GLOBALIZATION AND ITS IMPACT ON NATIONAL M & A PROCESS

The article investigates the impact of financial globalization on mergers and acquisitions of domestic banks. Substantiates the basic aspects of the functioning of banks with foreign capital in the domestic banking market. The basic directions of use mergers and acquisitions to enhance the competitiveness of the domestic banking sector.

Keywords: financial globalization, mergers and acquisitions, banks, banks with foreign capital to the banking system.

Постановка проблеми. Фінансова глобалізація супроводжується нарощенням і посиленням між-державної взаємозалежності в сфері фінансових відносин. У формуванні та функціонуванні глобальних ринків привілейоване становище у світовому вимірі й масштабі займають процеси злиття/поглинання фінансових установ.

Архітектура фінансового простору і його інтеграційні пріоритети визначають процеси реалізації угод злиття/поглинання як важливої складової експансії капіталу та розвитку економічних систем. Світова фінансово-економічна криза зумовила потребу переосмислення ролі іноземних банків у поширенні кризових явищ в економічних системах. Іноземні банки виступають стратегічними інвесторами, зацікавленими у довготерміновій присутності на національних ринках.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням фінансової глобалізації та ефективності присутності іноземного капіталу на національних фінансових ринках присвячено наукові праці багатьох учених. Так, К. Стрижиченко у глобальному механізмі створення економічного та монетарного союзу виділяє блок формування умов для згладжування фінансових кордонів між державами [1, с. 122]. В. Коваленко зазначає, що чим вищий рівень розвитку фінансового сектора країни, тим більше вигоди від припливу капіталу для економічного зростання і нижче уразливість цієї країни щодо криз [2, с. 130]. І. Шкодін розглядає етапи інституційних перетворень через концентрацію банківського капіталу та особливості злиття і поглинання банків [3, с. 77].

У даному контексті В. Лук'янов [4, с. 60-63] визначає взаємозв'язок базових імперативів фінансової глобалізації із сучасними ризиками національної десоверенізації й антикризовими механізмами в банківській системі. Поділяємо точку зору учених-економістів О. Білорус і О. Гаврилук [5, с. 7-12], які

вважають, що фінансову кризу легше пережили країни з власними джерелами розвитку і значним внутрішнім фінансовим ринком.

Але поряд із цим варто звернути увагу на те, що в сучасних умовах функціонування вітчизняного банківського сектору банки з іноземним капіталом входять до ТОП-10 надійних банків України, а саме: Креді Агриколь Банк (Credit Agricole, Франція); Укрсиббанк (BNP Paribas Group, Франція); Райффайзен банк Аваль (Raiffeisen Bank, Австрія); Сітібанк Україна (Citigroup, США); ІНГ Банк Україна (ING Groep, Нідерланди); Кредобанк (PKO Bank Polska, Польща); ПроКредит Банк (ProCredit Bank, Німеччина); Правекс-банк (Intesa Sanpaolo, Італія); Укрсоцбанк (ABN Holdings, Люксембург); ПУМБ (СММ Фінанс); ОТП Банк (OTP Bank, Угорщина) [6]. Тому залишається актуальним питання дослідження місця іноземного капіталу у вітчизняній банківській системі щодо ефективності їх функціонування.

Постановка завдання. На основі вищевикладеного метою статті є обґрунтування основних параметричних ознак впливу фінансової глобалізації на процеси злиття та поглинання в банківській системі України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Іноземні банки виходять на національні ринки для продовження співпраці з банками, послугами якими вони користувалися в країнах перебування. Інвестиційно привабливими є країни, які мають високий попит на банківські послуги з боку фізичних осіб і низьку капіталізацію банків порівняно з іноземними банками. Крім того, потужні іноземні банки мають ефективну систему управління, технології кредитної діяльності, а також менш залежні від політичних подій і державних втручань, аніж національні банки.

За умов сучасних процесів фінансової глобалізації світової економіки, інтеграції та інтернаціоналізації економічних систем порушення стабільності одного

з національних ринків злиття/поглинання банків опосередковано може вплинути на взаємозалежні ринки. Учені-економісти особливо увагу приділяють [7, с. 7] дослідженню діяльності та інвестиційної стратегії учасників ринку злиття/поглинання банків відповідно до ринкового тренду.

Враховуючи міжнародну практику злиття і поглинання, можна виділити такі ознаки класифікації: стратегічна мета (горизонтальні, вертикальні, конгломеративні); рівень синергії (пов'язані, непов'язані); роль менеджменту в ув'язненні операції (ворожі, дружні); форма фінансування операції (грошові, змішані, оплата частками); галузевий зріз (привабливі, непривабливі); географічна складова операції (внутрішні (національні), міжнародні (транснаціональні)) [8, с. 109-117]. Автор вважає, що злиття та поглинання відіграють значну роль у міжнародній діяльності банківської системи. Міжнародна класифікація дає змогу визначити, які економічні та організаційні ефекти можливо отримати, використовуючи ті чи інші форми, залежно від відних умов і стратегічної мети.

Банківські злиття та поглинання є складним процесом реформування банківського сектору. У міжнародній практиці злиття – це об'єднання двох або кількох банків за допомогою бухгалтерського методу купівлі (purchase) або узгодження інтересів (pooling of interests); поглинанням (takeover, acquisition) прийнято називати «перехід контролю над банком».

Міжнародні стратегічні альянси створюють з різною метою: захисту материнської компанії від витоку інформації, розвитку нових видів фінансових послуг, імітації. У праці «Злиття й поглинання в конкурентній боротьбі міжнародних компаній» Н. Коніна зазначила, що суть і механізм злиттів та поглинань великих міжнародних інституцій визначається пріоритетами корпоративного управління [9].

У світовій економіці застосовують наступні тактики реалізації підходів інтеграції до створення стратегічного альянсу: раптове поглинання (blitzkreig tender offer) шляхом швидкої скупки акцій (bust-up takeover) і викупу контрольного пакета акцій із використанням застави (leveraged buyout); ведмежі обійми (bear hug) – є вигідною пропозицією про поглинання компанії, проти якого не заперечують власники; нав'язана угода (gram-down deal) – власники приймають невигідні умови поглинання, оскільки не мають альтернативних варіантів; «Стратегія леді Макбет» (Lady Macbeth Strategy) – у процесі поглинання компанія спочатку виступає в ролі «білого лицаря», а потім об'єднується з ворожим поглиначем.

Сучасні тенденції розвитку банківської системи України дають підстави стверджувати, що донедавна для неї було характерним значне випередження темпів зростання загальноекономічної динаміки, і це передусім зумовлено тим, що її реформування розпочато раніше за інші сектори економіки і більше відповідало потребам перехідного періоду. Упродовж окресленого періоду кількість банків зменшилася зі 196 у 2007 р. до 120 у 2015 р., з яких станом на 01.02.2016 63 перебувають у стадії ліквідації. Це досить висока кількість проблемних банків, що свідчить про складний стан банківської системи (табл. 1).

Динаміка процесів злиття/поглинання банків має піднесення і спади залежно від економічних циклів. Посилення конкуренції з боку іноземних банків сприяє зростанню банківських злиттів і поглинань у розвинених країнах. На початку 2000-х рр. у США значно прискорилися банківські злиття, а в країнах Європейського Союзу прискорення процесів злиття/поглинання пояснювалося зміною державного устрою (створення ЄС) і конкурентного середовища. Також міжнародні кредитні установи приваблює високий фінансовий потенціал розвитку ритейлового бізнесу.

Особливістю банківських злиттів і поглинань є те, що більшість із них є горизонтальними. Специфіка угод злиття/поглинання банків пов'язана з діяльністю цільового банку після завершення угоди. Деякі банки припиняють своє існування, стаючи частиною материнської фінансової структури (єдиної банківської групи) або продовжують діяти як дочірні банки цієї структури.

Подальша діяльність поглиненого банку після завершення угоди залежить від умов та цілей угоди злиття/поглинання. Материнська фінансова структура може, по-перше, інвестувати у придбаний банк для збереження бренду і забезпечення його стійкого розвитку; придбаний банк стає частиною банку-покупця, по-друге, припиняється юридична діяльність.

Основні угоди за 2010–2014 рр. представлено у таблиці 2. При цьому зазначимо, що більшість наведених у таблиці 1 угод за 2013–2014 р. складно оцінити через обмеженість періоду після їх здійснення. Крім того, низка банків упродовж 2005–2014 рр. неодноразово здійснювали угоди зі злиття і поглинання, перебуваючи у певному перманентному реорганізаційному процесі.

Іноземні банки виходять на ринки як у формі створення дочірніх кредитних установ, так і за допомогою купівлі місцевих банків. З початку 2000-х рр.

Таблиця 1

Кількісна характеристика банків України за період з 2007 по 2014 рр.

№ пор.	Назва показника	Роки								
		2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015*
1	Кількість банків за Реєстром	198	198	197	194	198	176	182	163	120
2.	Банки з іноземним капіталом	47	53	51	55	53	53	49	51	40
2.1.	у т.ч. зі 100-відсотковим іноземним капіталом	17	17	18	20	22	22	19	19	18
3.	Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, %	35,0	36,7	35,8	40,6	41,9	39,5	34,0	32,5	35,3
4.	Кількість банків за групами									
4.1	Банки I групи	17	18	18	17	17	15	15	16	13
4.2	Банки II групи	17	20	19	22	19	20	20	19	14
4.3	Банки III групи	34	24	21	21	22	25	23	33	23
4.4	Банки IV групи	105	120	121	115	117	115	122	90	73

*- станом на 01.12.2015

Складено автором за матеріалами: Основні показники діяльності банків України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua>

більшість банків купують уже діючі на ринку банківських послуг з метою активізувати роботу з фізичними особами. У країнах Центральної та Східної Європи частка іноземних банків досягає 75%. Проте даний показник варіюється за країнами: найбільша частка активів, що контролюють іноземні банки, характерна для Естонії – 97%, Латвії – 96%, Чехії – 96%, Словаччини – 95%, Угорщини – 83%; найменша – для Словенії – 36%. У даному контексті поділяємо точку зору Л. Дацко, А. Мокий, М. Марченко [10, с. 95-100], які зміцнення національної економічної безпеки розглядають крізь призму доцільності регулювання банківського бізнесу в контексті гарантування економічної незалежності України.

Емпіричні дослідження доводять, що є два основних сегменти національного ринку злиття/поглинання: внутрішній (угоди укладають тільки між українськими економічними агентами); транскордонний (участь в угодах міжнародних економічних

агентів). Входження іноземних банків на національний ринок позитивно впливає на розвиток банківського сектору:

1. Традиційно популярними секторами для залучення інвесторів є банківський і фондовий ринки. Активізація продажу системних банків іноземним інвесторам створює загрози в сегменті банківської конкуренції. Малі та середні вітчизняні банки мають протистояти конкурентному впливові банків, що належать до провідних світових фінансових груп, які прагнуть активізувати діяльність на ринках країн, що розвиваються, проте в умовах посилення кризових явищ їх діяльність може бути непередбачуваною.

2. Зростання кількості великих угод у фінансовому секторі зумовлено тим, що це є законодавчо-нормативно впорядкований і прозорий ринок із достатньо великою кількістю інституцій. Водночас в інших сегментах економіки активи вже консолідовані.

Таблиця 1

Основні угоди злиття і поглинання у банківському секторі України у 2010–2014 рр.

Дата здійснення угоди	Продавець	Об'єкт продажу (злиття / поглинання)	Покупець	Сума угоди (\$ млн)	Предмет угоди, %	Країна покупця
вересень 2013 р.	Horizon Capital, East Capital, IFC, FPP Asset Management, менеджмент	Platinum Bank	Борис Кауфман	154,0	100	Україна
вересень 2013 р.	Alpha Bank (Греція)	Астра Банк	М. Лагун / Kalouma Holdings Limited (Кіпр)	108,0	100	Україна
серпень 2013 р.	Банк Москви (ВТБ банк)	БМ Банк	Смарт-холдинг		100	Україна
серпень 2013 р.	С.Буряк, О. Буряк	Брокбізнесбанк	ВЕТЭК (С.Курченко)	100,0	80	Україна
липень 2013 р.	СК «Лемма-Віте»	Реал банк	ВЕТЭК (С.Курченко)	80,0	100	Україна
квітень 2013 р.	Swedbank (Швеція)	Сведбанк (Омега банк)	М. Лагун	175,0	100	Україна
квітень 2013 р.	Erste Group	ВАТ «Ерсте Банк»	ПрАТ «Фідобанк» (О.Адарич)	83,0	100,	Україна
березень 2013 р.	А.Клюєв, С.Клюєв	Актив-банк	Д.Волинець (Акорд-банк), О. Маркарова (ІТТ Інвест)	10,0	100	Україна
грудень 2012 р.	Kaluoma Holdings Ltd (ЕБРР, Raiffeisen Int., Fortis, BNP Paribas, Commerzbank, Cargill), Fintest Holding Ltd и Homertron Trading Ltd (концерн «Енерго»)	Кредитпромбанк	М. Лагун	1 дол США	100	Україна
жовтень 2012 р.	Commerzbank	ПАТ «Банк Форум»	ГК «Смарт-холдинг»	56	96	Україна
червень 2012 р.	SEB Group	SEB Bank	О. Адарич	20	100	Україна
червень 2011 р.	М. Лагун	Дельта Банк	Cargill Financial Services International Inc.	65,0	30,1	США
березень 2011 р.	Група «Ренессанс Кредит»	АТ «Банк Ренессанс Капітал»	SCM Financial Overseas (SCM)	немає даних	100	Україна
січень 2011 р.	TBIF Financial Services B. V. (Нідерланди)	VAB Банк	Quickecom Limited (О.Бахматюк)	84,0	67,7	Кіпр
2010 р.	АТ «УкрСиббанк»	АТ «УкрСиббанк»	BNP Paribas	87,9	15,0	Швейцарія
2010 р.	Л. Юрушев	ПАТ «Банк Форум»	Commerzbank	70,0	26,25	Німеччина
2010 р.	Акціонери ВАТ «Кредитпромбанк»	ВАТ «Кредитпромбанк»	Fintest Holding	54,0	23,58	Кіпр
2010 р.	Акціонери ПАТ «Всеукраїнський Акціонерний банк»	ПАТ «Всеукраїнський Акціонерний банк» (VAB банк)	TBIF Financial Services (Kardan N.V.)	34,8	36,0	Нідерланди
2010 р.	Акціонери	Агробанк (Home Credit Bank Ukraine)	IMB Group (Platinum Bank)	47,17	100,0	Кіпр

Джерело: складено автором

3. Збільшення присутності іноземного капіталу має певні переваги. По-перше, використання потенціалу іноземних банків може сприяти реалізації пріоритетних завдань економіки. По-друге, зростає можливість виходу національних банків на зарубіжні ринки.

Стратегія виходу на нові ринки має враховувати різноманітні можливі варіанти розвитку банку. У даному контексті процес злиттів і поглинань охоплює стратегічний, тактичний та операційний рівні реалізації.

Операційний рівень визначає інтеграцію різних видів бізнесу, тактичний рівень (поглинання і стабілізація) – тактичні дії в поточній ситуації, стратегічний рівень – визначає вибір об'єкта.

Стратегічний рівень передбачає вибір об'єкта для злиття/поглинання, якому передують дослідження різноманітних варіантів реалізації стратегії розвитку.

Макроекономічні системні підходи дають змогу зробити такі висновки:

- іноземні банки сприяють стабілізації фінансової ситуації країн з ринками, що розвиваються, оскільки підвищуються ліквідність і кредитоспроможність банків, які мають іноземний капітал. Водночас іноземні банки проявляють економічну зацікавленість до країн, що розвиваються, оскільки в них нема потужних банківських установ, які могли б протидіяти транснаціональним банкам;

- іноземні банки мають централізовану організаційну структуру і використовують фінансово-кредитні продукти, зокрема банківське кредитування під забезпечення активів («asset-based lending»). Варто зазначити, що у даному контексті розвиток механізму реалізації угод злиттів і поглинань потребує гарантування прозорості й стабільності національної банківської системи, уніфікації регулювання діяльності іноземних банків в Україні відповідно до міжнародних стандартів.

Висновки. З наведеного вище можна зробити такі висновки. Сучасна конкуренція з боку іноземного банківського капіталу визначає новий етап розвитку вітчизняного банківського сектору:

1. Лібералізація банківської сфери зумовила створення великої кількості банків з недостатніми обсягами капіталу та клієнтською базою. Процес консолідації розпочався під впливом конкуренції з боку іноземних банків. Стратегічна консолідація банків передбачає збільшення частки ринку, поліпшення управління ризиками, диверсифікованість, підвищення потенціалу рефінансування. Об'єктивними передумовами необхідності або доцільності реорганізації банків є: формування та розвиток ринкових відносин, банківської системи і забезпечення її фінансової стабільності; зміна форм власності (від державної – до змішаної – до приватної); необхідність виконання банками вимог законодавства та нормативних актів центрального банку; забезпечення платоспроможності, ліквідності банків.

2. Процес злиття і поглинання має деякі переваги щодо внутрішнього розвитку банків: вихід на ринок нових фінансових послуг (продуктів) через поглинання займає кілька місяців (тижнів); придбання

банків із стабільною позицією на ринку, кваліфікованим управлінським персоналом, новими технологіями є дешевшим, аніж нове входження на ринок.

3. Основним завданням Кабінету Міністрів України і НБУ має стати впровадження антикризового плану, реалізація якого дасть змогу відновити кредитування економіки. Державне регулювання злиття та поглинання має сприяти внутрішній консолідації і здійснювати моніторинг можливості організаційного й фінансового забезпечення іноземних поглиначів. Відповідно, головною метою реорганізації банків має бути підвищення надійності та стійкості банківської системи України, забезпечення належного рівня капіталізації банків і стабільної роботи платіжної системи, захист інтересів кредиторів та вкладників, поліпшення фінансового стану банків, підвищення ефективності діяльності у результаті концентрації або розподілу капіталу, розширення або спеціалізація, переорієнтація діяльності банків і зростання довіри до них.

Підсумовуючи, зазначимо, що існує підвищений інтерес іноземних банків до українського ринку у зв'язку зі зростанням конкуренції і зниженням платоспроможного попиту на національних ринках. До характерних рис розвитку ринку злиттів і поглинань у банківському секторі можна віднести такі: серед фінансових інституцій угоди відбуваються переважно між банками, підтверджуючи високий ступінь їхнього розвитку щодо інших інституцій; висока привабливість банківського сектору економічно зацікавлює іноземні банки у виході на ринок злиттів і поглинань.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Стриженченко К.А. Механізми регулювання фінансового ринку Європи в процесі його еволюційного розвитку / К.А. Стриженченко // *Бізнес-інформ*. – 2011. – № 12. – С. 120-122.
2. Коваленко В.В. Розвиток ринку банківських послуг України в світлі фінансових глобалізаційних викликів / В.В. Коваленко // *Економічний простір*. – 2015. – № 97. – С. 127-139.
3. Шкодін І.В. Особливості інституційних перетворень та концентрації банківського капіталу в Україні / І.В. Шкодін, О.В. Подліснюк // *Financial and credit activity: problems of theory and practice*. – 2014. – Т. 2. – № 5. – С. 77-81.
4. Лук'янов В.С. Глобалізація національних фінансових систем: базові імперативи та антикризові механізми / В.С. Лук'янов // *Фінанси України*. – 2013. – № 9. – С. 60-67.
5. Білорус О.Г. Фінансова глобалізація: парадигмальні зрушення й ризики / О.Г. Білорус, О.В. Гаврилюк // *Фінанси України*. – 2013. – № 7. – С. 7-17.
6. Украинские банки в Давосе назвали худшими в мире [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://politrada.com/news/ukrainskie-banki-v-davose-nazvali-khudshimi-v-mire>.
7. Сидоренко П.О. Передумови появи міжнародних тенденцій дестабілізації фондових ринків / П.О. Сидоренко // *Фондовый рынок*. – 2011. – № 41. – С. 6-13.
8. Македон В.В. Класифікація процесів корпоративних злиттів і поглинань [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua/portal/on.pdf>.
9. Кони́на Н.Ю. Слияния и поглощения в конкурентной борьбе международных компаний. / Н.Ю. Кони́на. – М. : ТК Велби, Изд-во Проспект, 2005. – 152 с.
10. Дацко Л.І. Економічна безпека держави в контексті глобалізації банківського бізнесу / Л.І. Дацко, А.І. Мокій, М.Ю. Марченко // *Фінанси України*. – 2013. – № 10. – С. 95-109.